

ROOFVOGELS IN DE DOLLARDPOLDERS

AANTALLEN EN EFFECTEN VAN BOUWLANDBEHEER

Berend Voslamber, Ben Koks, Jan van 't Hoff, Anita Dulos en Ina van der Beld

In de Dollardpolders zijn de afgelopen jaren "spectaculaire" aantallen roofvogels waargenomen ten gevolge van de braaklegging van landbouwgronden. Niet alleen worden grote aantallen broedvogels aangetroffen (Koks & van 't Hoff 1991), ook tijdens de doortrek en in de winter zijn er veel roofvogels in het braakliggende gebied aanwezig (Vermeer 1993). Vanaf 1985, al voordat de braaklegging begon, zijn in het gebied regelmatig alle roofvogels geteld, zodat een vergelijking van de jaren voor en tijdens de braaklegging een beeld kan geven van het effect van de maatregel op de aantallen roofvogels. Alleen de muizenetende dagroofvogels komen in dit artikel aan de orde, omdat deze het duidelijkst gereageerd hebben op de explosieve toename van de muizenpopulatie in het gebied.

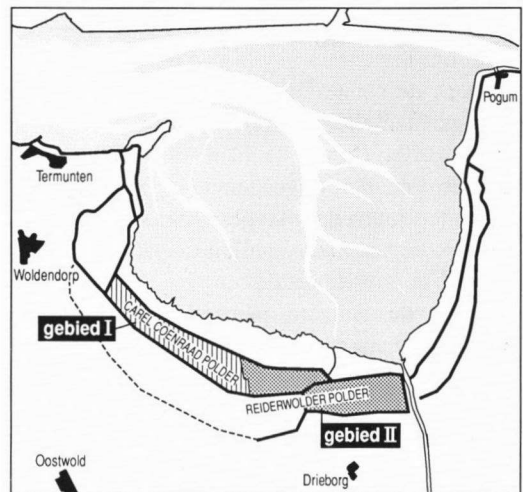
GEBIEDSBESCHRIJVING EN METHODEN

Het telgebied bestaat de gehele Carel Coenraadpolder en het meest oostelijke deel van de Reiderwolderpolder (Reiderwolderpolder-B). Het gehele gebied bestaat uit grootschalige landbouwgronden en is circa duizend hectare groot. Er staan twaalf boerderijen. Een weg doorsnijdt de polders in de lengterichting. Tot en met 1990 worden in beide polders de in het gehele Dollardpoldergebied gangbare akkerbouwgewassen verbouwd, met name winter tarwe, zomergerst, suikerbieten, koolzaad, karwij en luzerne. Daarnaast is er vrijwel jaarlijks een enkel aardappelperceel in het meest westelijke deel van de Carel Coenraadpolder. In de nazomer van 1990 is in de Reiderwolderpolder-B en in het oostelijke deel van de Carel Coenraadpolder begonnen met het braakleggen van een groot aantal akkers. In 1991 liggen alle akkers in dit gebied braak. De overige

akkers in de Carel Coenraadpolder op twee na behouden hun landbouwkundige status en men blijft dezelfde gewassen verbouwen.

In de jaren 1985 tot en met 1990 is het poldergebied vanuit een auto en het aan de Dollarddijk grenzende deel vanaf een fiets dan wel lopend geteld. De waargenomen roofvogels zijn genoteerd per kilometerhok. In het najaar van 1991 en 1992 is steeds het gehele gebied lopend geteld. Om een zo goed mogelijk beeld van het gehele gebied te krijgen is ook langs de kavelsloten gelopen. De roofvogels zijn ingetekend op kaart.

In dit verhaal is het telgebied verdeeld in twee delen. Het eerste deel (I) is het westelijke deel van de Carel Coenraadpolder, waar nauwelijks iets is veranderd in het gevoerde landbouwkundige beheer. Het tweede gebied (II) beslaat het oostelijke deel van de Carel Coenraadpolder en de gehele oostelijk deel van de Reiderwolderpolder, dat in 1990/1991 geheel braak is ko

Figuur 1. De twee telgebieden

men te liggen, maar voor die tijd normaal bouwland is geweest (figuur 1).

De getelde aantallen zijn per kwartaal gemiddeld en omgerekend per 100 hectare, zodat de beide onderscheiden gebieden met elkaar vergeleken kunnen worden.

RESULTATEN

Buizerd

Tot en met 1990 worden gemiddeld niet meer dan 1.5 Buizerden per 100 hectare per telling gezien (figuur 2). De maxima worden steeds in het derde en vierde kwartaal bereikt. Gebied II herbergt in deze jaren gemiddeld iets meer exemplaren dan gebied I. In deze periode kenmerken 1985, 1986 en 1987 zich door een lage muizenstand, terwijl 1988, 1989 en 1990 zogenaamde muizenjaren zijn met dientengevolge hogere aantallen Buizerds.

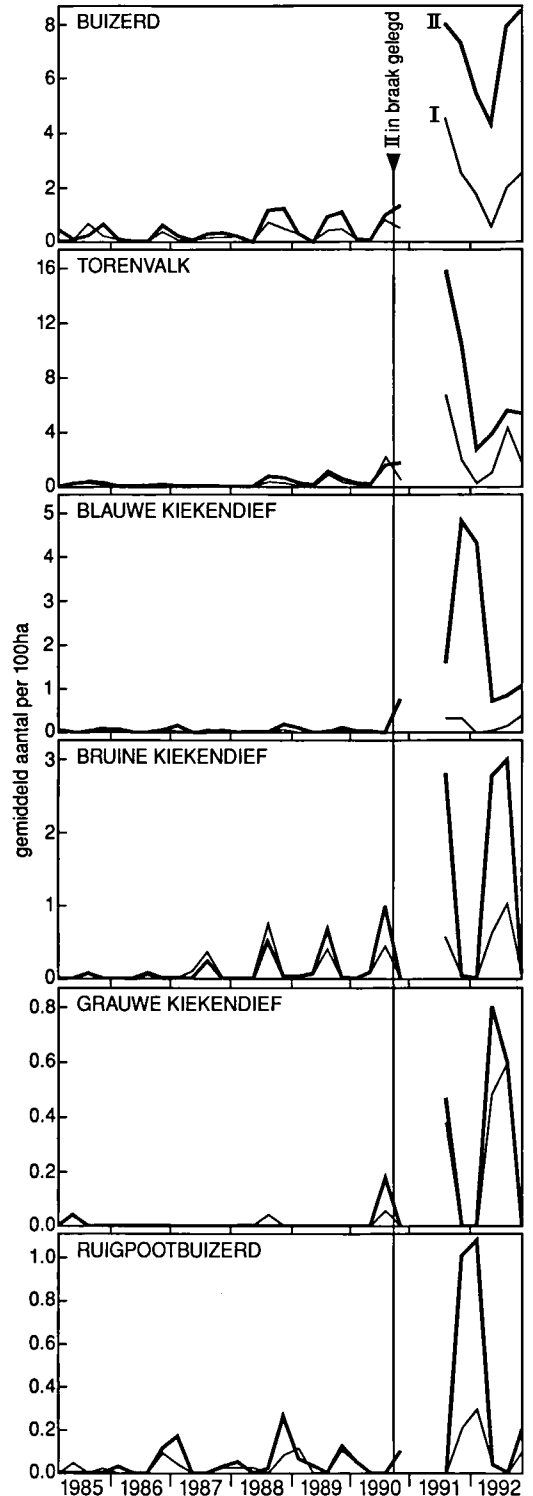
In 1991 en 1992 neemt het aantal Buizerds enorm toe. De hoogste aantallen worden zoals verwacht in het braakliggende gebied II geteld, maar verrassend is dat ook de aantallen in het niet-braakliggende gebied I sterk zijn toegenomen. De toename vindt in alle kwartalen plaats, mede doordat er nu ook paren in het gebied zijn gaan broeden (Koks & van 't Hoff 1991).

Torenvalk

Tijdens de eerste teljaren worden slechts zeer geringe aantallen Torenvalken in het gebied aangetroffen (figuur 2). In 1988, 1989 en 1990 zijn de aantallen hoger tengevolge van de toegenomen muizenpopulatie. Ook bij deze soort worden de hoogste aantallen steeds in de kwartalen drie en vier geteld.

Evenals de Buizerd laat de Torenvalk een enorme toename zien in 1991 en 1992. Ook bij deze soort is de toename niet alleen in het

Figuur 2. Gemiddeld aantal per telling per kwartaal per 100 ha voor twee akkerbouwgebieden: I onveranderd beheer sinds 1985, en II vanaf herfst 1990 braakgelegd van de soorten Buizerd, Torenvalk, Blauwe Kiekendief, Bruine Kiekendief, Grauwe Kiekendief en Ruigpootbuizerd.

braakliggende gebied (II) waar te nemen, maar ook in het niet-veranderde akkergebied (I). De toename vindt bij de Torenavalk in alle kwartalen plaats, mede tengevolge van een sterke toename van het aantal broedparen (Koks & van 't Hoff 1991).

Blauwe Kiekendief

De gemiddelde aantallen blijven in de periode 1985-1989 erg laag (figuur 2). In gebied II zijn de gemiddelden vrijwel steeds circa tweemaal zo hoog als in gebied I. De maxima worden bereikt in het eerste en vierde kwartaal. Na de braaklegging stijgen de aantallen in het braakgebied enorm. In de winter 1991/1992 zijn de aantallen ruim twintig keer hoger dan in de voorafgaande jaren. De aantallen in gebied I zijn nauwelijks toegenomen. De Blauwe Kiekendief is ook als broedvogel in het braakgebied verschenen (Koks & van 't Hoff 1991), waardoor de aantallen ook in de zomerkwartalen sterk zijn toegenomen.

Bruine Kiekendief

In 1985 en 1986 zijn de dichtheden in het telgebied zeer laag (figuur 2). In 1987 nemen ze iets toe, terwijl in 1988, 1989 en 1990 dichtheden tot bijna één exemplaar per telling per kwartaal worden aangetroffen. Aanvankelijk verschillen de beide gebieden nauwelijks van elkaar, maar in 1989 en 1990 worden de meeste vogels in gebied II gezien. De maxima worden steeds in het derde kwartaal bereikt. Na de braaklegging worden veruit de meeste Bruine Kiekendieven in het braakliggende gebied geteld. Ook in het niet-veranderde akkergebied nemen de aantallen toe.

Opvallend is dat de vogels in 1992 al in het tweede kwartaal in grote aantallen aanwezig zijn. Het aantal broedparen in het gebied is nauwelijks toegenomen, maar de vogels van de Dollardkwelders jagen veel meer in het binnenland dan voorheen (Koks & van 't Hoff 1991).

Grauwe Kiekendief

Tot het begin van de braaklegging worden in het telgebied sporadisch Grauwe Kiekendieven

waargenomen. Vanaf het begin van de braaklegging in 1990 wordt de soort in toenemende mate gezien. De vogels houden zich zowel in het braak- als in het niet-braakgelegde gebied op (figuur 2). De toename is vooral toe te schrijven aan een groei van het aantal broedparen. Tot de braaklegging wordt broeden slechts vermoed (pers.med. Voslamber), terwijl er vanaf 1990 verschillende paren in en rond het gebied tot broeden zijn gekomen (Koks deze bundel).

Ruigpootbuizerd

In de jaren 1985-90 worden Ruigpootbuizerden in wisselende aantallen in het telgebied gezien. De hoogste dichtheden worden in de winters 1986/87 en 1988/89 in gebied II bereikt. De maxima vallen steeds in het derde en vierde kwartaal. Na het invoeren van de braaklegging nemen de aantallen in gebied II toe met een factor vijf. Ook in gebied I neemt de soort toe maar minder sterk. Het voorkomen door het jaar is niet veranderd door de braaklegging (figuur 2). Wel zijn er in 1992 in Oost-Groningen een aantal overzomerende vogels gezien.

DISCUSSIE

De resultaten van de telling van dagroofvogels in de akkerbouwgebieden in de Carel Coenraadpolder en Reiderwolderpolder-B spreken voor zich. De aantallen zijn door het braakleggen van landbouwgronden sterk toegenomen. Buiten de hier beschreven soorten zijn bovendien de volgende roofvogels waargenomen: Rode Wouw, Zwarte Wouw, Wespandief, Sperwer, Havik, Slechtvalk, Smelleken, Boomvalk en Roodpootvalk. De meeste van deze soorten zijn zowel voor als tijdens de braaklegging waargenomen. De frequentie waarmee ze gezien zijn is iets toegenomen, terwijl de maxima in de meeste gevallen nauwelijks veranderd zijn. Uitzonderingen zijn de Wespandief, ongeveer 40 exemplaren in het najaar van 1991, en Roodpootvalk, die in het invasiejaar 1992 langdurig in het gebied met veel braak verbleef (van 't Hoff 1992). Ze hebben

gereageerd op het toegenomen aanbod aan veldmuizen en insecten in het braakliggende gebied.

Naast de hier behandelde dagroofvogels heeft ook de Velduil sterk gereageerd op het toegenomen aanbod aan muizen. De soort is 's winters in grote aantallen waargenomen, in het najaar van 1992 zaten er maximaal 26. Bovendien is hij in het gebied gaan broeden (Koks & van 't Hoff 1991).

In het akkergebied komen jaarlijks na de oogst van de granen grote hoeveelheden muizen als voedsel beschikbaar. Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist in de periode juli, augustus, september (kwartaal drie) veel muizeneten-roofvogels op de stoppelvelden worden waargenomen. Er zijn verschillen tussen jaren, omdat de belangrijkste muizensoort, de veldmuis, een drie- tot vierjarige aantalscyclus doormaakt. We spreken in jaren met veel muizen van zogenaamde muizenjaren. Opmerkelijk is dat aan de Dollard al voor de braaklegging drie opeenvolgende goede muizenjaren optreden: 1988, 1989 en 1990.

In de wintermaanden, wanneer de akkers geplouwd of geëgd zijn, concentreren de overgebleven muizen zich in de berm en op de dijken in het gebied. De roofvogels, met name de Buizerd en de Torenvalk, worden in die periode dan ook vooral op deze plekken waargenomen.

Tijdens de braaklegging is voor het onveranderd akkergebied deze voorkeur voor stoppels en berm/dijken vanzelfsprekend hetzelfde gebleven. In het braakgebied daarentegen jagen de vogels het gehele jaar door vooral op de braakliggende akkers zelf.

Het effect van de braaklegging is in zowel najaar en winter 1991/1992 als in het najaar van 1992 groot op de aantallen van Buizerd, Bruine en Grauwe Kiekendief. De aantallen van Torenvalk, Blauwe Kiekendief en Ruigpootbuizerd zijn vooral in de winter 1991/1992 groot. Dat de braaklegging ook een uitstralend effect heeft naar het akkergebied is vooral bij Buizerd, Torenvalk en Grauwe Kiekendief zeer duidelijk waarneembaar in de toename van de

aantallen in dit deel van het gebied. Als we de aantallen die in de jaren 1985-90 gezien zijn willen vergelijken met die in soortgelijke gebieden elders in Nederland, dan blijkt dat er weinig vergelijkbare tellingen beschikbaar zijn. De tellingen die er wel zijn, stammen uit de wintermaanden en vaak uit geheel andersoortige gebieden. In deze periode van het jaar zijn de dichtheden van vrijwel alle roofvogelsoorten langs de Dollard laag. De meeste soorten houden zich dan juist meer landinwaarts op (Dirksen *et al.* 1981, van Dijk *et al.* 1988). Een goede vergelijking is dan ook niet mogelijk. Alleen in de IJsselmeerpolders zijn tellingen op een zelfde schaal uitgevoerd. De aantallen in de akkerbouwgebieden aldaar liggen in eenzelfde orde van grootte als de hier voor 1985-1990 gepresenteerde gegevens voor de Dollardpolders (pers.med. M. Zijlstra).

Duidelijk is dat het Dollardgebied vooral in goede muizenjaren al een goed roofvogelgebied was. Maar met het braakleggen van een groot aaneengesloten areaal bouwland is de waarde ervan aanzienlijk toegenomen.

DANKWOORD

De volgende personen hielpen regelmatig bij het tellen: Kees Koffijberg, Bart-Jan Prak, André Boven, Edwin Witter, Will Panman, Fred Prak en een groot aantal leden van Avifauna Groningen.

LITERATUUR

- van Dijk K., B. Voslamber & J. Doevendans 1988. Wintertellingen van roofvogels in Groningen. *De Grauwe Gors* 16(1): 5-30
- Dirksen S., J. Doevendans, K. van Dijk, R. Lanjouw & B. Voslamber 1981. Verspreiding en aantallen roofvogels in de provincie Groningen in de winter 1979-1980 en 1980-1981. *De Grauwe Gors* 9(2): 1-25.
- van 't Hoff J. 1992. De Roodpootvalken-invasie van 1992 in Groningen. *De Grauwe Gors* 20(3): 10-13
- Koks B. & J. van 't Hoff 1991. Steppeachtige tafereelen langs de Dollard. *De Grauwe Gors* 19(3): 21-31.
- Vermeer T. 1993. Roofvogelparadijs: braakregeling in het Oldambt. *Noorderbreedte* 17: 12-14.